

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-115>

УДК 330.3

СТАЛИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY: CONCEPT, ESSENCE, CONDITIONS OF IMPLEMENTATION

Прокопенко Наталія Іванівна

старший викладач,

Сумський національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5046-6122>

Prokopenko Nataliia

Sumy National Agrarian University

Ця стаття досліджує питання сталого розвитку аграрного сектора, що є одним з аспектів економічного прогресу країни. У статті розглянуто, узагальнено та проаналізовано існуючі поняття стійкості. Систематизовано фактори забезпечення сталого розвитку сільського господарства. Автор розглядає ключові стратегії та ініціативи, спрямовані на забезпечення сталого розвитку сільського господарства, включаючи заходи з підтримки землеробства, розвиток новітніх технологій та пошук ефективних методів управління ресурсами. Крім того, у статті аналізуються виклики, які стоять перед аграрним сектором у контексті зміни клімату, надзвичайного використання природних ресурсів та нестабільності ринків. Основна мета статті – висвітлити шляхи досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку аграрного сектору для підтримки сталого розвитку в цілому.

Ключові слова: сталий розвиток, аграрний сектор, складові сталого розвитку, інструменти, аграрна економіка.

In today's world, sustainable development of the agricultural sector is one of the key strategies for ensuring food security, supporting economic growth and the environment. This article explores the importance of sustainable development in agriculture and examines the key aspects and challenges affecting the sector. The focus on sustainable development of agriculture is now evident at all levels of government, both at the national and regional levels, reflecting the strategically important direction of the state agricultural policy. The main criterion for sustainable development is the harmonious interaction of economic, social and environmental components, their elements and components. The transition to sustainable rural development is a complex task that requires coordinated efforts of all ministries and agencies that create conditions for living in rural areas, combined with a socially oriented responsible position of businesses operating in rural areas and active participation of the population living in rural areas. One of the main aspects discussed in the article is the need for a balanced use of natural resources, which are the basis of agriculture. Achieving such a balance is ensured by the application of modern agricultural technologies, including the use of organic methods of soil cultivation, and innovative approaches to the conservation of natural resources. In addition, the article highlights the importance of the socio-economic aspect of sustainable development of the agricultural sector, in particular, the creation of favorable conditions for rural development, improvement of the quality of life of the rural population and stimulation of entrepreneurship in the agricultural sector. In general, the article offers an understanding of the key aspects of sustainable development of the agricultural sector and ways to overcome existing problems in order to create a stable and prosperous agricultural sector. The practical significance of the work is realized in the possibility to improve approaches to the regulation of the agro-industrial complex of the region, in connection with the strengthening of state support, which can ensure the expanded reproduction of the industry and its high-quality economic growth.

Keywords: sustainable development, agricultural sector, components of sustainable development, tools, agrarian economy.

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку агропромислової сфери залежить від успішної реалізації її багатофункціональної місії, яка включає в себе економічні, соціальні та екологічні аспекти. Формування та впровадження стратегії сталого розвитку галузі допомагають зменшити негативний вплив на довкілля, підвищити якість життя населення, сприяють соціальному та економічному добробуту, розвитку конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та інше. Важливим аспектом є гармонізація ключових елементів сталого розвитку агропродовольчої сфери в економіці країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сталого розвитку сільського господарства у контексті реформування аграрного сектору економіки України завжди привертала увагу вітчизняних дослідників, які проводили відповідні наукові дослідження.

Останні дослідження та публікації з теми сталого розвитку аграрної сфери фокусуються на важливості забезпечення продукції харчових продуктів, зниженні впливу сільського господарства на навколишнє середовище, підвищенні ефективності виробництва та прогресивних методах керування господарством.

Щодо впровадження концепції сталого розвитку в аграрному секторі, над цими питаннями активно працюють вітчизняні науковці, що спеціалізуються в цьому напрямку досліджень: Люльов О., Пимоненко Т., Стоянець Н., Пушак Ю., Лагодієнко В., Басюркіна Н., Лупенко Ю., Ходаківська О., Томашук І., Шпикуляк О. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки базується на реалізації його багатофункціональної діяльності в цілому та гармонізації основних складових (економічної, соціальної та екологічної місій) зокрема. Формування та реалізація парадигми сталого розвитку вітчизняного аграрного сектору сприятиме подоланню екологічних проблем, зменшенню негативного впливу на довкілля, створенням умов для соціально-економічного розвитку населення, економічного процвітання сільськогосподарських товаровиробників та підвищенню конкурентоспроможності країни у глобальному контексті. Важливим завданням є розробка стратегій гармонізації елементів сталого розвитку аграрного сектору національної економіки, яка змінює ключову роль у сучасному світі.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення ключових складових концепцій сталого розвитку та висвітлення перспективних напрямків його впровадження з урахуванням особливостей аграрного сектору в національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор відіграє вирішальну роль у світовому виробництві харчових продуктів та забезпеченні на цій основі глобальної системи продуктової безпеки, екологічній стійкості та забезпеченні засобів до існування в сільській місцевості.

Однак інтенсивна аграрна практика призвела до численних екологічних та соціальних проблем, включаючи зміну клімату; високі темпи втрати біорізноманіття; деградацію земель внаслідок ерозії, ущільнення, засолення та забруднення ґрунтів; виснаження та забруднення водних ресурсів; соціально-економічну нерівність у сільській місцевості та скорочення населення [1–8]. Водночас слід урахувувати те, що аграрний сектор в значній кількості випадків є основною причиною всіх цих проблем [9].

Сталий розвиток аграрного сектору спрямований на розв'язання цих проблем шляхом формування механізмів, що сприятимуть екологічно чистим, соціально справедливим та економічно життєздатним системам ведення сільського господарства.

Сталий розвиток аграрного сектору характеризується інтегрованим підходом, спрямованим на екологічні, економічні та соціальні виміри одночасно (рис. 1).

Однією з головних цілей сталого розвитку аграрного сектору є мінімізація впливу на навколишнє середовище при збільшенні продуктивності виробництва. Це передбачає впровадження практик, які сприяють відповідальному управлінню природними ресурсами, у тому числі збереженню ґрунтів, енергії та води та мінімізації відходів, біорізноманіттю, забезпечують мінімізацію погіршення навколишнього середовища та пом'якшення наслідків кліматичних змін.

Ключовим компонентом сталого розвитку аграрного сектору є економічна сталість, що має забезпечити економічну віддачу, достатню для підтримки аграрного бізнесу та адекватної винагороди виробників.

Соціальна сталість наголошує на справедливому ставленні, інклюзивності та забезпеченні справедливого розподілу ресурсів між усіма зацікавленими сторонами, включаючи фермерів та сільські громади. Стале аграрне

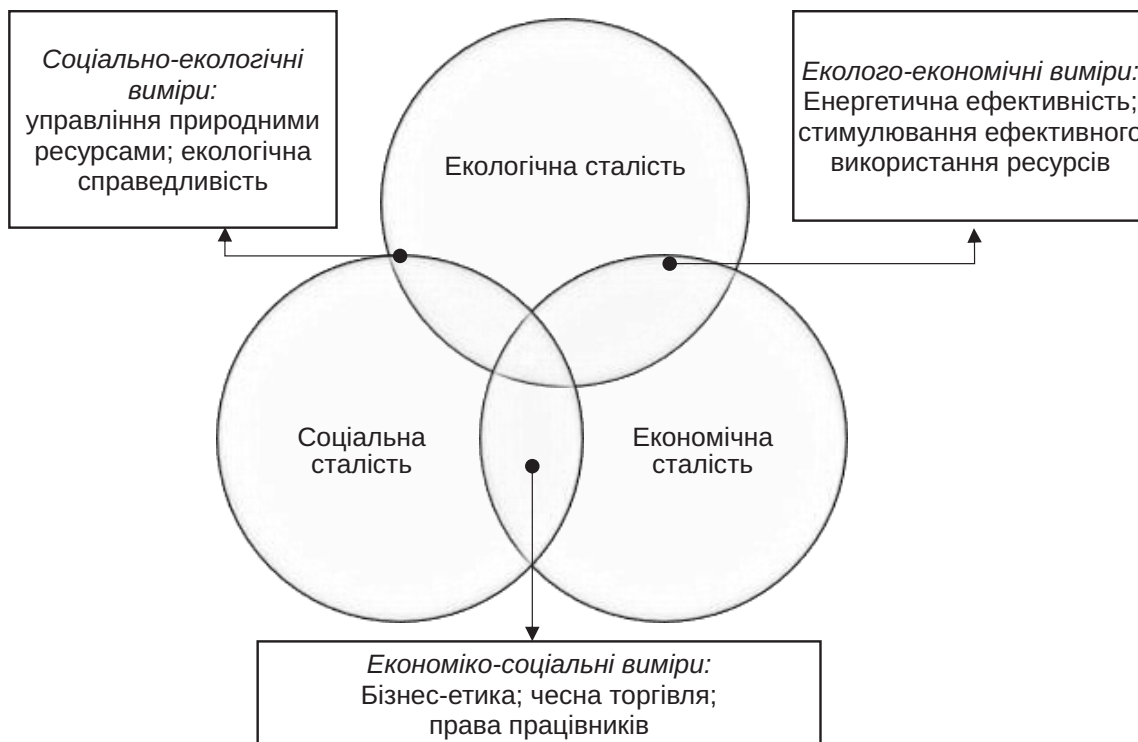

Рис. 1. Триалістичний підхід до розуміння концепту «сталий розвиток аграрного сектора»

Джерело: складено автором на основі [10]

виробництво має створити можливості для підвищення стандартів життя, збільшення доходів на душу населення та розв'язання таких проблем, як бідність та безробіття. Гендерночутлива сільськогосподарська політика сприяє соціальній справедливості шляхом розв'язання унікальних проблем, з якими стикаються жінки в сільському господарстві [11]. Заохочення участі громади та спільного прийняття рішень у сільськогосподарській практиці підвищує соціальну справедливість завдяки врахуванню різноманітних поглядів [12].

Деталізація концепту сталого розвитку аграрного сектора економіки представлена на рисунку 2.

При цьому слід наголосити на тому, що ці три виміри концепту «сталий розвиток аграрного сектора» не можуть бути максимізовані одночасно, оскільки вони у значною мірою є взаємовиключними. Тому при формуванні механізмів забезпечення сталого розвитку аграрного сектора насамперед державних необхідно визначити цільові таргети, що дозволять оптимізувати зв'язки та залежності між вимірами, що дозволить розробити збалансований підхід.

За результатами проведеного дослідження ми виокремили проблеми в глобальні проблеми у забезпеченні сталого розвитку:

- деградація навколишнього середовища. Традиційні методи аграрного виробництва, такі як інтенсивне монокультурне вирощування та надмірне використання хімікатів, сприяють деградації ґрунту, забрудненню води та втраті біорізноманіття;

- кліматичні зміни. Підвищення температури, нестабільна структура опадів та екстремальні погодні явища створюють значні проблеми для продуктивності сільського господарства та продовольчої безпеки, що вимагає адаптації та заходів пом'якшення наслідків змін клімата;

- дефіцит ресурсів. Виснаження водних ресурсів, деградація земель та втрата орних земель загрожують сталості сільськогосподарського виробництва, особливо в регіонах, які потерпають від повномасштабної військової агресії;

- соціально-економічна нерівність. Несправедливий розподіл ресурсів, незахищеність прав власності та обмежений доступ до ринків збуту та фінансових послуг маргіналізують дрібних фермерів, загострюючи бідність та відсутність продовольчої безпеки.

Для забезпечення сталого розвитку аграрного сектора мають бути сформовані відповідні стратегії, що мають на меті:

Рис. 2. Деталізація триалістичного розуміння концепту «сталий розвиток аграрного сектора»

Джерело: складено автором на основі [12]

– забезпечення аграрного виробництва без виснаження ресурсів або спричинення незворотної шкоди екосистемам. Це передбачає просування відновлюваних джерел енергії, практики сталого управління ресурсами та дотримання принципів циклічної економіки (довгострокова життєздатність);

– підвищення стійкості шляхом диверсифікації аграрного сектора, зокрема сприяння поєднанню малих, середніх та великих підприємств (диверсифікація);

– забезпечення справедливого розподілу економічних вигід між стейкхолдерами, включаючи вразливі категорії та майбутні покоління;

– сприяння економічному зростанню, що приносить користь усім членам суспільства, незалежно від їхнього соціально-економічного походження (інклюзивне зростання). Це включає створення можливостей для зайнятості, підтримку дрібних фермерів, а

також усунення структурних перешкод для участі у виробництві.

Стратегії підвищення екологічної сталості в аграрному виробництві включають:

– сприяння запровадженню агроекологічних підходів, таких як органічне землеробство, агролісомеліорація та інтегрована боротьба зі шкідниками, що покращує біорізноманіття, родючість ґрунту та стійкість до зміни клімату, одночасно зменшуючи залежність від зовнішнього впливу;

– впровадження кліматично розумних методів сільського господарства, включаючи посухостійкі сорти сільськогосподарських культур, ефективні методи управління водними ресурсами та збереження сільського господарства, що допомагає пом'якшити вплив зміни клімату та розвинути адаптаційний потенціал;

– підвищення ефективності використання ресурсів за допомогою точного землеробства, методів збору води та пере-

роблення поживних речовин, що мінімізує відходи та зберігає обмежені ресурси, сприяючи довгостроковій життєздатності аграрного сектора.

Ці та інші методи не тільки зменшують використання агрохімікатів та мінімізують ерозію ґрунту, але й підвищують стійкість екосистеми та поглинання вуглецю, сприяючи пом'якшенню наслідків зміни клімату. При цьому зауважимо, що запровадження технологій точного землеробства, хоч і сприяє економічній ефективності, вимагає ретельного економічного аналізу, щоб забезпечити доступність для фермерів [13]. Крім того, політика підтримки сталого ведення сільськогосподарського господарства може підвищити економічну життєздатність, надаючи стимули для екологічно чистих підходів [14].

Державні економічні інструменти в аграрному секторі мають на меті стимулювання екологічно чистих та соціально відповідальних методів виробництва, сприяючи підвищенню прибутковості виробників, покращенню доступу до ринку для дрібних фермерів та справедливому розподілу ресурсів у ланцюжку вартості продукції.

Стратегії підвищення економічної сталості на рівні виробників включають диверсифікацію джерел доходу, перероблення з доданою вартістю, розширення ринкових зв'язків.

Ці стратегії дають можливість виробникам отримувати більшу частку вартості, створеної вздовж ланцюга створення вартості, та покращують їх стійкість до економічних потрясінь та ринкових коливань.

Важливим є розширення можливостей дрібних фермерів шляхом посилення прав землеволодіння, надання доступу до ринків збуту, кредитів і страхових послуг, підвищуючи тим самим їх фінансову стійкість.

Особливої уваги потребує сприяння сталим моделям виробництва та споживання в усьому ланцюгу створення вартості сільськогосподарської продукції, від постачальників ресурсів до споживачів, що стимулює ринковий попит на екологічно та соціально відповідальну продукцію.

Стратегії підвищення соціальної сталості включають забезпечення рівного доступу до освіти та охорони здоров'я, а також інвестиції в сільську інфраструктуру та соціальні послуги. Ці стратегії спрямовані на усунення основних причин бідності та нерівності в сільській місцевості та сприяють інклюзивному зростанню та людському розвитку.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, досягнення сталого розвитку аграрного сектора потребує узгоджених зусиль для вирішення складної взаємодії екологічних, економічних та соціальних факторів. Застосову-

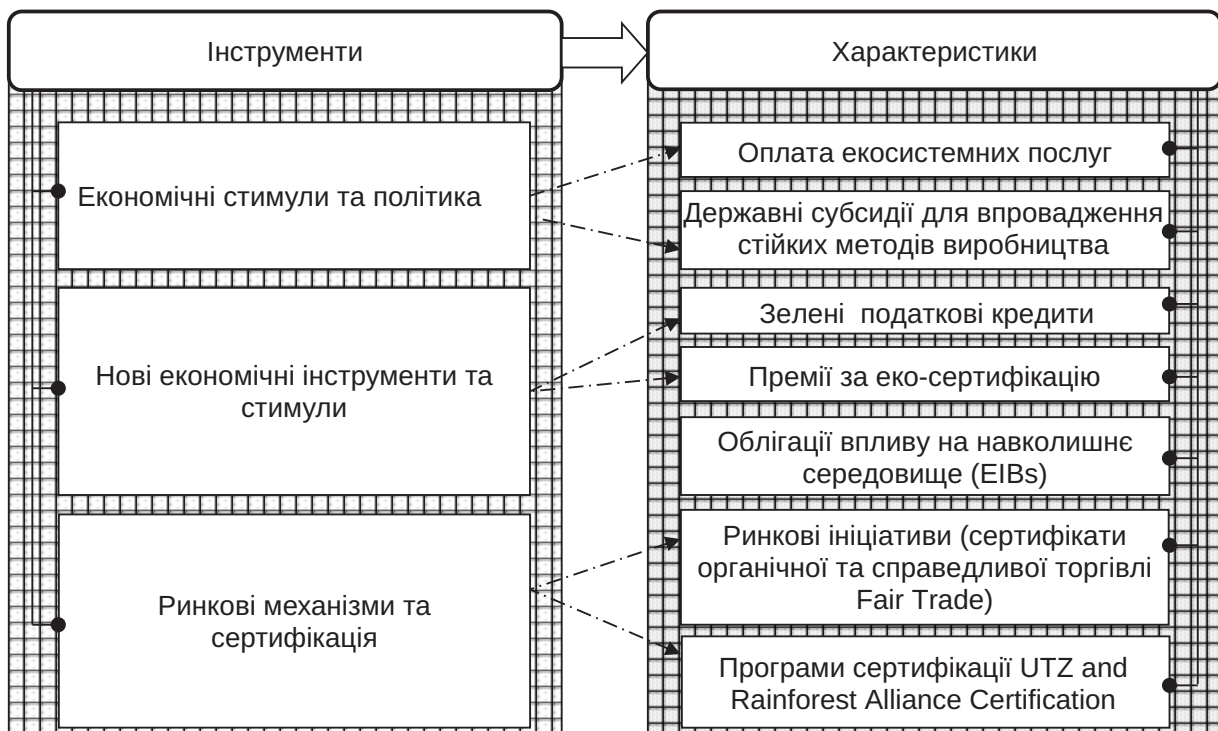

Рис. 3. Державні економічні інструменти підтримки сталого зростання аграрного сектора

Джерело: складено автором на основі [14]

ючи цілісні підходи, які поєднують екологічні принципи з соціально-економічними міркуваннями, можна реалізувати стале сільське господарство, забезпечуючи продовольчу безпеку, подолання бідності та піклування про навколишнє середовище.

REFERENCES:

1. Beus C. E.; Dunlap R. E. Conventional Versus Alternative Agriculture: The Paradigmatic Roots of the Debate. *Rural Sociol.* 1990. № 55. P. 590–616.
2. Goodland R. Environmental sustainability in agriculture: Diet matters. *Ecol. Econom.* 1997. № 23. P. 189–200.
3. Rosset P. M., Altieri M. A. Agroecology vs. input substitution: A fundamental contradiction of sustainable agriculture. *Soc. Natl. Resour.* 1997. № 10. P. 283–295.
4. Thrupp L. A. Linking Agricultural Biodiversity and Food Security: The Valuable Role of Sustainable Agriculture. *Int. Aff.* 2000, 76, 265–281.
5. Ogaji J. Sustainable Agriculture in the UK. *Environ. Dev. Sustain.* 2005, 7, 253–270.
6. Peters K. A. Creating a sustainable urban agriculture revolution. *J. Environ. Law Litig.* 2010, 25, 203–247.
7. Lemke, H. Politik des Essens: Wovon die Welt von Morgen Lebt; Transcript: Bielefeld, Germany, 2012.
8. Rivera-Ferre, M.; Ortega-Cerdà, M.; Baumgärtner, J. Rethinking Study and Management of Agricultural Systems for Policy Design. *Sustainability.* 2013, 5, 3858–3875.
9. Koohafkan, P.; Altieri, M.A.; Gimenez, E.H. Green Agriculture: Foundations for biodiverse, resilient and productive agricultural systems. *Int. J. Agric. Sustain.* 2012, 10, 61–75.
10. Olawale A. et al. A comprehensive review of redefining agricultural economics for sustainable development: Overcoming challenges and seizing opportunities in a changing world. *World Journal of Advanced Research and Reviews.* 2024. № 21(01). P. 2329–2341.
11. Doss C., Meinzen-Dick R., Quisumbing A. Women in Agriculture: Four Myths. *Global Food Security.* 2018. № 16. P. 69–74.
12. Duffo E. Women's empowerment and economic development. *Journal of Economic Literature.* 2012. № 50(4). P. 1051–1079.
13. Lowenberg-DeBoer J. Precision agriculture: A challenge for agronomic research. *Crop Science.* 2006. № 46(5). P. 1889–1893.
14. Swinton S. M., Lupi F., Robertson G. P., Hamilton S. K. Ecosystem services and agriculture: Cultivating agricultural ecosystems for diverse benefits. *Ecological Economics.* 2007. № 64(2). P. 245–252.